

AZ „ERDÉLYI VERSAILLES”

A bonchidai Bánffy-kastély
rövid története

TRANSILVANIA
TRUST

2025

Bevezető

Ez a kiadvány a bonchidai Bánffy-kastély felfedezéséhez kíván segítséget nyújtani. Nem törekszik teljességre, és nem szeretne adatözönnel terhelni, hanem egy jól követhető útvonal mentén vezeti végig az olvasót az épületegyüttesen. A szöveg célja, hogy eligazítson a terek között, miközben történeteket mesél, és kapaszkodókat ad a látottak értelmezéséhez.

Az archív fényképek segítségével képet alkothatunk a kastély egykori pompájáról, ugyanakkor szembesülünk a második világháború pusztítósaival és a kommunizmus éveiben elszenvedett károkkal is. A helyenként idézett részletek gróf Bánffy Katalin *Ének az életből* című memoárjából személyes hangon mesélnek a mindennapokról, és segítenek elképzelni, milyen volt egykor a kastély világa.

A tájékozódást egy vázlatos családfa segíti, hiszen a kastély történetében több azonos keresztnévű családtag – Dénese, György és Miklósok – játszott fontos szerepet. A 6–7. oldalon található, számozott fénykép pedig abban nyújt segítséget, hogy az olvasó könnyen beazonosíthassa az egyes tereket, és összevesse a leírtakat a bejárt útvonallal.

Reméljük, hogy a kiadvány hasznos útitársnak bizonyul a látogatás során, és hozzájárul ahhoz, hogy a bonchidai Bánffy-kastély története, rétegei és emberi sorsai közelebb kerüljenek az olvasóhoz.

Történeti áttekintés

A kastély bejárata, 20. század első fele, ismeretlen szerző

Romániai Nemzeti Levéltár, Kolozs Megyei Szolgálat, 1214. fond: Bánffy családi fond, 1745. dosszié, 15. fólió

A BONCHIDAI BÁNFFY-BIRTOK hosszú múltra tekint vissza. A falut 1387-ben kapta meg Tamás fia, Dénes, Luxemburgi Zsigmond magyar király – később német-római császár – adományaként. Ettől kezdve egészen az 1948-as államosításig maradt a birtok a losonczi Bánffy család tulajdonában. Ez idő alatt alakult ki az az épületegyüttes, amelyet ma a bonchidai Bánffy-kastélyként ismerünk.

A kastély fejlődése nagyjából kétszáz évet ölel fel, az 1660-as évektől az 1850-es évekig. Ezalatt jött létre a későreneszánsz várkastély, amelyet később barokk kastéllyá bővített, majd a neoklasszicizmus és a neogótika jegyében alakított tovább a Bánffy család.

A pusztulás azonban néhány évtized alatt következett be. A második világháború idején, 1944-ben az itt állomásozó, majd visszavonulásra kényszerült német csapatok előbb kifosztották, végül fel is gyújtották a kastélyt, így a főépület és az egykori lovarda tűzvész martalékává vált. Az 1948-as államosítást követően az épületegyüttes a Mezőgazdasági Minisztérium kezelésébe került, a még használható terekbe pedig a bonchidai Mezőgazdasági Gép- és Traktorállomás költözött, amely rövidesen az egész kastély lebontását is kezdeményezte, mint régi, elavult

A kapuépület belső homlokzata az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

épületet – szerencsére eredménytelenül. Azonban a későbbiekben sem fordítottak a hatóságok kellő figyelmet az épület megóvására, és a környékbeli lakosság is rendszeresen fosztogatta: építőanyagot hordtak el, nyílászárókat bontottak ki, díszítőelemek tűntek el. Mindezek következtében – egy rövid, az 1960–70-es években tett restaurálási kísérlet ellenére – a kastély az 1990-es évekre súlyosan leromlott, romos állapotba került.

Ha 2001-ben a Transilvania Trust Alapítvány nem indítja el itt az épített örökség helyreállítására fókuszáló szakképző táborát – amelyet azóta is minden évben megszervez –, és ha 2007-ben nem köt 49 évre szóló szerződést gróf Bánffy Katalinnal (1924–2025) a frissen visszaszolgáltatott épületegyüttes restaurálására és újraélesztésére, ma jó eséllyel már csak falcsontok állnának Bonchidán. Az utóbbi időszakban a Magyar Kormány támogatása tette lehetővé, hogy az alapítvány fokozottabb ütemben haladjon az épületegyüttes megmentésével és revitalizációjával, biztosítva ezzel értékei átörökítését a jövő nemzedék számára.

ÁLLOMÁSOK:

- 1. Kapuépület | 8
- 2. Diszudvar, istálló | 13
- 3. Lovarda | 18
- 4. Kápolna, „Lost&Found. Lapidarium” | 21

- 5. Főépület, udvari homlokzat | 24
- 6. Diszlépcső | 30
- 7. Nagyebedlő | 32
- 8. Kék szalon | 34
- 9. Főépület, külső, főhomlokzat | 38

10. Nyugati homlokzat és
a konyha együttese | 40

11. Loggia | 43

12. Kastélykert | 46

13. Nugati szárny földszintje,
„Bánffy Miklós Erőterei” |
48

14. Nyugati szárny emelete:
Mária Terézia szalon és
Váradi Aranka hálója | 50

15. Konyhaépület | 52

16. Miklós-épület | 54

17. Malom | 56

A kastély kapuja, 2019

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A KASTÉLY KAPUÉPÜLETE már messziről hirdette a birtokos család kilétét: a kosáríves kapunyílás kőkerete fölött, az attikafalon kapott helyet a Bánffy család címere. A címerpajzson egy koronából kiemelkedő, kardot tartó griff volt látható. A pajzs fölött kilencágú korona jelezte a grófi rangot. A címert két oldalról, címertartó állatként, profilból ábrázolt griffek kísérték.

A Bánffy család azon ága, amely a kastélyt megépíttette, a 17. század végén (1696) nyerte el a grófi rangot, Bánffy György (1660–1708), az első erdélyi gubernátor révén. Édesapja, Bánffy Dénes (1630–1674) még bárói rangot viselt, ugyanakkor jelentős politikai szerepet játszott az Erdélyi Fejedelemség életében, és ő kezdeményezte a korábban itt álló kúria átalakítását reneszánsz várkastéllyá. György leszármazottai örökölték a grófi rangot, így a grófi címer a barokk díszudvar és kapuépület megépítésekor hangsúlyos helyre került.

A kapu külső és belső homlokzata felett egykor három-három titán szobra állt, közülük érdemes megemlíteni az égboltot szimbolizáló gömböt tartó Atlasz alakját, amely a külső homlokzaton helyezkedett el, a kapunyílás központi tengelyében.

Átmenetet a külső, rendezetlen világból egy szabályozott, hierarchikus térbe.

A barokk reprezentatív építészetben a kapu nem pusztán átjáró volt, hanem egyfajta határt is jelölt: átmenetet a külső, rendezetlen világból (káosz) egy szabályozott, hierarchikus térbe (rend). A titánok – az őskáosz erőinek megszemélyesítői – látványosan fejezték ki, hogy innen kezdődik a rend világa.

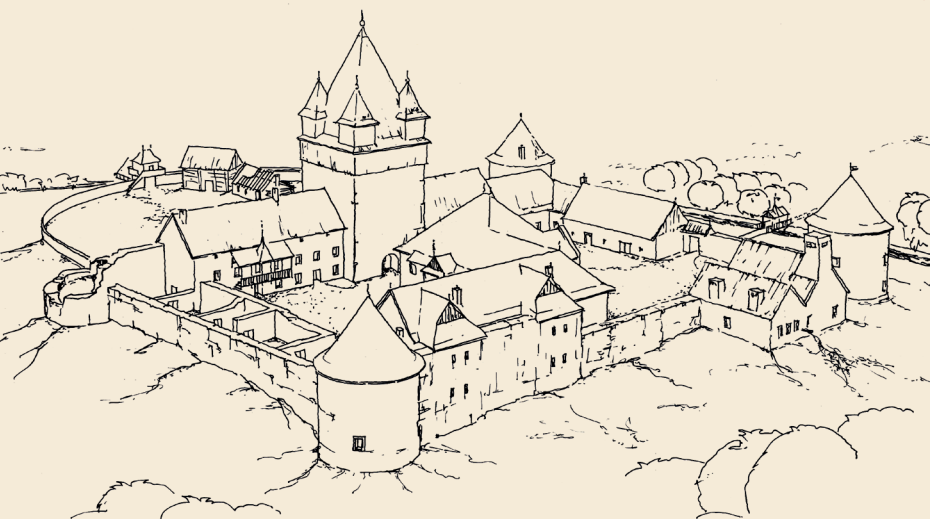
A kapu gangjának két oldalán cselédszobák nyitlak, amelyek a birtok mindennapi működését szolgálták.

A kastély államosítását követően, az 1940-es évek végén a bejárat felett látható címet kalapáccsal leverték, és néhány évtized alatt a homlokzat többi díszítőeleme is eltűnt. A kapu előtti hidat elbontották, a cselédszobából pedig lakásokat alakítottak ki.

A felújítást követően ajándékbolt várja majd itt a látogatókat, valamint kézműves- és alkotóműhelyek.

A kastély kapuja, 1943, Marx József felvétele, Erdélyi Lajos reprodukciója
Azopán Fotóarchívum, Marosvásárhely

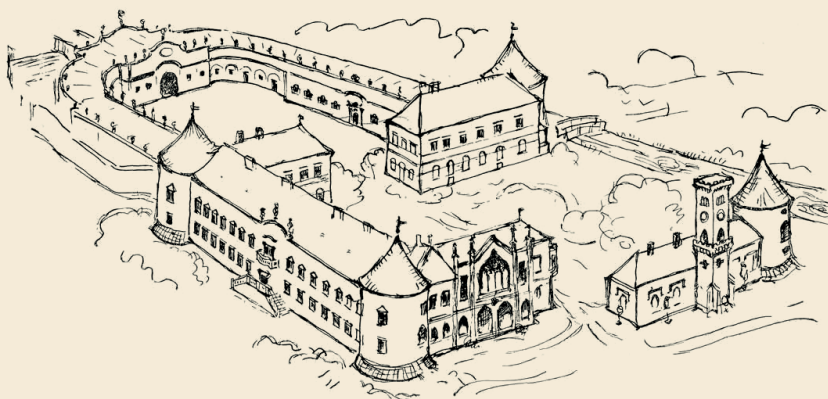

A kastély elméleti rekonstrukciós rajza északnyugat felől, az 1736-os leltár alapján, szerző: Gy. Dávid Gyula

A FENNMARADT ÍROTT FORRÁSOK alapján a késő reneszánsz várkastély építésének kezdeteit az 1660-as évekre, az Erdélyi Fejedelemség utolsó évtizedeire tehetjük. Addig, legjobb tudomásunk szerint, egy kisebb kúria állt itt, nagyjából a mai főépület nyugati szárnyának helyén.

Az építkezés részleteit nem ismerjük, de feltételezhető, hogy az akkori tulajdonos, báró Bánffy Dénes (1630–1674) a kor divatjának megfelelően egy négyszögletes udvart körülvevő, négy épületszárnyból és négy saroktoronyból álló várkastélyt tervezett építeni, amely viszont csak részben valósult meg. Elképzeléseit közvetlenül ihlethette a gyalui várkastély is, amely ebben az időben szintén a birtokában volt. A tragikus sorsú báró halála után fia, gróf Bánffy György (1660–1708) folytatta apja építkezéseit.

Sajnos ebből a korai időszakból kevés építészeti emlék maradt fenn: a kerek tornyok és falak egy része, valamint néhány boltozat. A kőtár azonban őriz néhány indadiszes kökeretet, amelyek alapján képet alkotunk a reneszánsz kastély egykori díszítéséről.

A kastély rajza északnyugat felől, 1935 előtt, szerző: Biró József

Egy 1736-ban készült, a barokk átépítéseket megelőző részletes leltár viszont sokat segít abban, hogy pontosabb képet kapjunk az akkori állapotról. Ennek alapján készült el Gy. Dávid Gyula rekonstrukciós rajza (előző oldal), amely északnyugat felől ábrázolja a reneszánsz kastélyegyüttest. A rajzon jól kivehető a négy kerek saroktorony, valamint a később lebontott négy fiatornyos kaputorony. A kapu előtt palánkkal elkerített gazdasági udvar helyezkedett el (a későbbi díszudvar).

Ha ezt a rekonstrukciós rajzot összevetjük Biró Józsefnek az 1930-as évek állapotát bemutató rajzával (fent), jól látható, hogy bár az épülettömegek idővel átalakultak, a reneszánsz várkastély szerkezete ma is felfedezhető a kastélyegyüttesben.

A kastély látványa nyugat felől, 2025

A Brandcare Marketing Agency felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Báró Bánffy Dénes fejedelmi tanácsos (1630–1674)

BÁRÓ BÁNFFY DÉNES a 17. századi Erdély egyik jelentős főura volt, akinek alakjával a bonchidai kastély története is kezdetét veszi, hiszen ő volt az, aki udvarházát négy saroktoronyos várkastéllyá átalakította. Erdélyi főnemesként a fejedelmi tanács tagja, Kolozsvár és Somlyó főkapitánya, valamint I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem sógora és bizalmasa volt. Pályája idején a Bánffy család látványos felemelkedésnek indult: Dénes számos birtokot szerzett meg családjá számára, köztük a gyalui várkastélyt is. Politikai befolyása és ambíciói azonban ellenségeket is szereztek neki. Fő riválisa Teleki Mihály fejedelmi főtanácsos volt, akinek nyomására Bánffy Dénest politikai összeesküvés vádjával elfogták, majd Bethlenben lefejezték. Tragikus sorsa a kortársakat és az utókort is foglalkoztatta: Jókai Mór *Erdély aranykora* című regényében is megjelenik, mint büszke, öntudatos, végzetére jutó erdélyi főúr.

LE CHÂTEAU DE BONCHIDA

en Transylvanie du Côté du Nord

A kastély látképe észak felől, színezett litográfia, 1840–50, alkotó: H. Engel
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, TK Grafikai Gyűjtemény, T.5263.

Díszudvar, istálló

2.

Az istálló homlokzata, 2025

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A KASTÉLY KAPUJÁN BELÉPVE a díszudvarra érkezünk, amelyet a család patkóudvarnak nevezett. Az elnevezés egyrészt az épületrész patkó alakú formájára utal, másrészt arra is, hogy a gróf Bánffy Dénes (1723–1780) főlovászmester által az 1750-es években kialakított épületegyüttes elsősorban a lovakhoz kapcsolódott: itt kapott helyet az istálló és a lovarda a két egyenes oldalszárnyban, míg a két íves szárnyban, többek között, hintószin és kovácsműhely működött.

Nemcsak az alakja és a funkciója teszi különlegessé ezt az épületrészt, hanem az is, hogy egykor Erdély legnagyobb és leggazdagabb szoborgalériája díszítette a homlokzatait – Johannes Nachtigall kolozsvári szobrászművész alkotásai.

Az istállót eredetileg 32 ló számára építették. A Bánffy család ménese messze földön híres volt, többek között lipicai lovakat is tartottak. A díszes kapuzat nyílása felett egy ló domborműve hirdette az épületszárny funkcióját – szintén Nachtigall alkotásaként. Ez a dombormű egészen a 2000-es évek elejéig a helyén volt, amikor egy éjszaka betörték az akkor még őrizetlen kastélyba, és ellopták a kapuzat faragott díszének egy részét, köztük a lóábrázolást is. Az eset jól mutatja az akkori hatósági tehetetlenséget: a lopás jegyzőkönyvét felvevő rendőr nem fogadta el azt a szakértői választ, miszerint a kár „felbecsülhetetlen”, mivel – magyarázata szerint – ha egy tárgynak nincs pénzben kifejezhető értéke, akkor jogi értelemben kár és bűncselekmény sem létezik.

*Néhány ló vörösmárványból készült,
sima felületű zabos csészeből abrakolt.* //

Az istálló homlokzata, 1890 körül, ismeretlen szerző

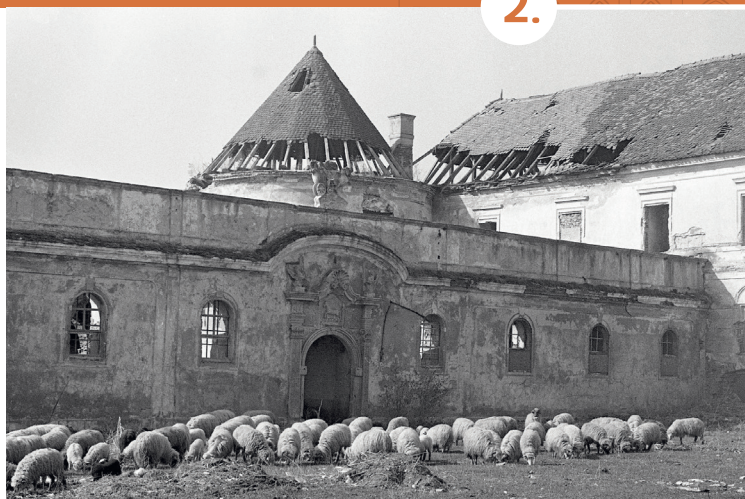
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A két pillérsorral tagolt, boltozatos istálló kizárólag a család kedvelt lovainak volt fenntartva. Ezek mészkőből kagyló formára faragott zabos csészekből abrakoltak, sőt néhányuknak vörösmárványból készült, sima felületű csésze jutott. Ezek többsége sajnos elpusztult vagy töredékesen maradt fenn, mivel a 2000-es évekre az istálló olyan rossz

Az istálló belseje, 1913, ismeretlen szerző

Romániai Nemzeti Levéltár, Kolozs Megyei Szolgálat, 1214. fond: Bánffy családi fond, 1745. dosszié, 16. fólió

Az istálló homlokzata az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

állapotba került, hogy a boltozatok nagy része beszakadt. Ennek ellenére néhány ma is tanúskodik a család gondosságáról és a lovak iránti megbecsüléséről.

Az istállóval kapcsolatban egy különleges részletet is megemlít Biró József, a kastély monográfusa. Leírása szerint a bejárattal szemben, egy hármás fulke előtt „hatalmas s klassziczáló modorban faragott kő-ló áll, lángdiszes talpazaton s orra likain át fújja a vizet a nyolcszögletű medencébe”. A családi hagyomány úgy tartja, hogy a szökőkút közepén álló – archív fotón is látható – lószobor mintája Nachtigall számára gróf Bánffy Dénes Hannibál nevű lova volt, amelyet Mária Terézia császárnőtől kapott ajándékba.

A szobor mára csak töredékesen maradt fenn. Az államosítás után az istállót munkásklubként használták (majd később gombatenyésztés folyt benne), ahol – úgy tűnik – sem a szökőkútnak, sem a lószobornak nem jutott hely. A szobrot feldarabolták és eltüntették. A ló egyetlen fennmaradt töredéke a helyreállítási munkálatok során került elő a főépület pincéjéből, ám Erdély egyik legpompásabb istállójának egykori fő dísze így is örökre elveszett számunkra.

Jelenleg a felújított istálló esküvőteremként és rendezvényhelyszínként működik.

Az istálló belseje az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Az istálló belseje, 2025

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Az istálló kapuja 2000 előtt
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A lovarda részben beomlott fala 1956 augusztusában,
Ferdinand Fischer építész ceruza-, tus- és akvarellvázlata

Nemzeti Örökségvédelmi Intézet Levéltára, Műemlékvédelmi Igazgatóság Fond, *Correspondența* vol. I
(1953–1976) dosszié

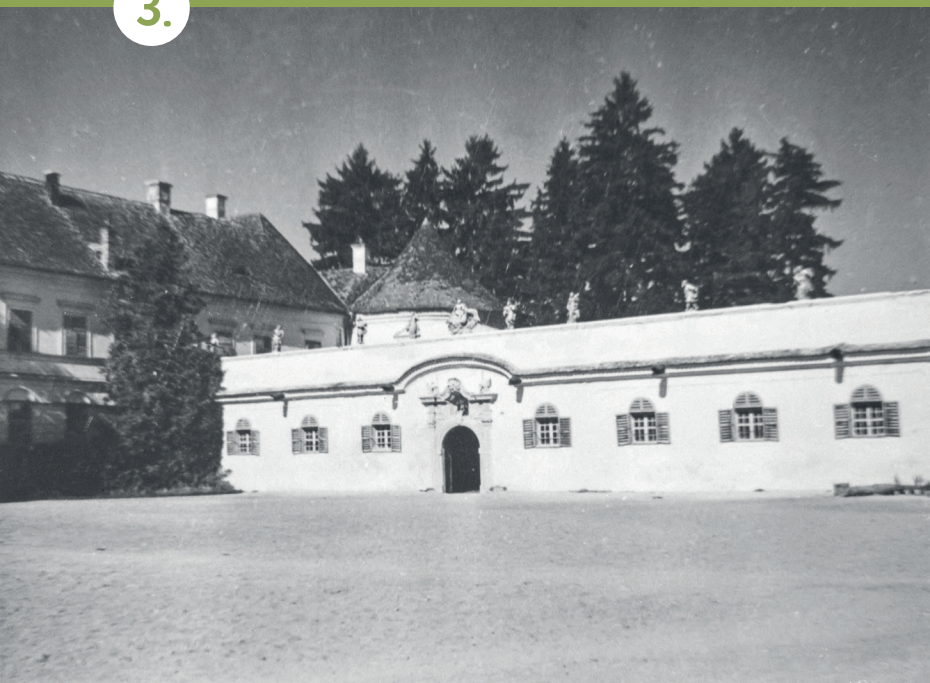
AZ ISTÁLLÓVAL SZEMBEN helyezkedett el a lovarda. Külső megjelenésében hasonló volt, a kapuzat nyílása felett azonban nem ló dom-borműve, hanem egy frontálisan ábrázolt, ugrató lovászfíú alakja volt látható. A belső tér egységes, osztatlan volt, kifejezetten a lovaglás céljára kialakítva.

A lovarda osztozkodott a főépület tragikus sorsán. 1944 őszén leégett, majd hosszú időn át elhanyagoltan állt. 1956-ban, egy viharos éjszakán az udvari homlokzat beomlott, két embert maga alá temetve. Mivel ezt követően sem helyreállítás, sem állagmegóvás nem történt, az épület, valamint szobrászati díszei végérvényesen elpusztultak.

A lovaglás a Bánffy család életének természetes része volt. Bánffy Katalin (1924–2025) és édesapja, Bánffy Miklós (1873–1950) egyaránt rendszeresen lovagoltak. Katalin saját memoárjában apja legfőbb szenvedélyeként említi a lovakat.

A lovarda bejárata, 1943 körül, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D590

A lovarda homlokzata, 1943, Marx József felvétele, Erdélyi Lajos reprodukciója

Azopan Fotóarchívum, Marosvásárhely

Gyermekkori élményeiről így írt:

„Nyolc-kilenc éves lehettem, amikor lovagolni tanultam. [...] Guzsaly, Apám póló-pónija volt, egyben kedvenc lova, okos, mint egy kutya, szép és öntelt. Rajta kezdtem a szabadban való lovaglást. [...] A vendégek előtt bemutattuk, mi mindent tud Guzsaly. Például, mikor kieresztették a Patkóudvarra szabadon járni, Apám után ment, és fejével bökdöste őt, hogy: – *Na, mi lesz?* Csak mi ketten tudtuk, mindig cukrot kap ilyenkor, azt kérte számon... Egy évvel később már Guzsaly leányán lovagoltam, ő lett a kedvencem: nevezett Galiba.” (*Ének az életből*, 53. o.)

Kápolna, „Lost&Found. Lapidarium”

4.

A kápolna belseje és a „Lost&Found. Lapidarium” kiállítás szobrai, 2024
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A DÍSZUDVARRÓL A FŐÉPÜLET FELÉ sétálva első állomásunk az egykori kápolna, amely az U alakú főúri rezidencia keleti szárnyának földszintjén kapott helyet. A katolikus kápolna a 19. század elején jött létre, miután gróf Bánffy József (1770–1858) elbontatta az addig még álló, de szerkezetileg megromlódott régi reneszánsz kaputornyot, és egybenyitotta a barokk díszudvart a reneszánsz várkastély belső udvarával. A késő barokk boltozatokkal fedett tér közel száz éven át szolgálta a katolikus híveket. Amikor azonban a 20. század elején a faluban felépült a neogótikus templom, a kápolna elveszítette eredeti szerepét, ezért a helyiséget felosztották, és lakosztályokat alakítottak ki benne – itt lakott például a kastély komornyikja is. A kommunizmus idején sörpalackozót működtettek a falai között. A kastély restaurálása során a kápolna visszanyerte eredeti méretét, ma közösségi térként szolgál, és 2024-ben itt nyílt meg a **„LOST&FOUND. LAPIDARIUM”** című állandó kiállítás.

A kiállítás szorosan kapcsolódik a bonchidai kastély barokk kori fénykorához és akkori tulajdonosához, **GRÓF BÁNFFY DÉNESHEZ** (1723–1780), Mária Terézia császárnő főlovászmesteréhez. Neki köszönhetjük a kastély 18. századi átalakítását: ő építtette a díszudvart, formálta át a főépületet, emelte meg központi szárnyát, és hozta létre az első díszkertet. Dénes fiatal korát a bécsi udvarban töltötte, ezért amikor a század közepén hazatért Erdélybe, a bécsi barokk stílus mintájára alakította

otthonát. Hűségét Bonchidához jól példázza Martin van Meytens 1750 körüli festett portréja is: a gróf lábainál, a háttérben megjelenik a kastély, bár idealizált formában, négy épületszárnyval és négyszögű tornyokkal, négy fiatornyos kaputoronnyal – a festő ugyanis sosem járt Bonchidán, így a megrendelő leírásaira hagyatkozott.

Dénes nagyszabású építkezéseit leginkább az általa megrendelt barokk szoborgaléria tanúsította. A díszudvar belső homlokzatának attikafalán egykor 37 mitológiai alak sorakozott – Johannes Nachtigall szobrászművész munkái, aki feltehetően Ovidius *Metamorphoses* című művének újkori ábrázolásaiból merített ihletet. Ehhez járult még a kapuépület külső homlokzatán elhelyezett három titánszobor és 15–20 díszurna, valamint a főépület központi szárnyán további három-három mitológiai alak, amelyek az udvari és a főhomlokzat főbejáratait hangsúlyozták.

A kommunizmus évtizedei alatt azonban a szobrok jelentős része elpusztult, más darabok Kolozsvárra kerültek. A Transilvania Trust Alapítvány által berendezett „Lost&Found. Lapidarium” kiállítás ennek a történetnek állít emléket: itt láthatók azok a 18. századi barokk szobrok és díszurnák, amelyek a kastély udvarán vagy a romok között vészelték át a 20. század második felét, valamint néhány olyan alkotás is, amely korábban a kolozsvári Erdélyi Történeti Múzeumba került, de egy megállapodásnak köszönhetően visszatérhetett Bonchidára. Ugyanitt található „A bonchidai Bánffy-kastély elveszett szobrai” című digitális kiállítás is, amely okostelefon segítségével mutatja be a fennmaradt faragványok 3D-modelljeit, lehetővé téve, hogy virtuálisan egy helyen láthassuk a barokk szoborgaléria darabjait, függetlenül attól, hogy ma Bonchidán vagy Kolozsváron található.

A kápolna belseje és a „Lost&Found. Lapidarium” kiállítás szobrai, 2024
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Gróf Bánffy Dénes főlovászmester, háttérben a bonchidai kastély látképével, olaj vásznon, 1750 körül, alkotó: Martin van Meytens (1695–1770)

© Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, TK Festménygyűjtemény, 54.13.

Főépület, udvari homlokzat

5.

A kastély főépületének látványa dél felől, 2023

Kiss Gábor felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A KASTÉLY LEGFONTOSABB, legdíszesebb és legreprezentatívabb terei a főépületben voltak, és itt éltek a családtagok is. Bár a főépület főhomlokzata észak felé nézett, a déli, udvari homlokzat sokkal barátságosabb és látványosabb volt. Az archív fotók szerint az udvart rendezett gyeppel és sétányokkal, gondosan ápolt cserjékkel és évszázados fákkal tették hangulatosabbá. Az épület mellett kültéri asztalok és székek álltak, ahol a családtagok és vendégeik beszélgethettek vagy teázhattak, kávézhattak a szabadban.

A kastély főépülete az udvar felől, előtérben a Malomárok, 1890 körül, ismeretlen szerző

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A főépület díszes udvari bejáratát gróf Bánffy Dénes főlovászmester fia, gróf Bánffy György (1746–1822) erdélyi gubernátor alakíttatta ki az 1780-as években, Johann Eberhard Blaumann építész tervei alapján. Erről az emeleti erkélyajtó keretének szemöldökkövén található felirat emlékezik meg. Blaumann segítségével építtette meg a család kolozsvári palotáját is (a mai Művészeti Múzeum). A bejárat fölötti egykori címer, csakúgy, mint a kapuépület esetében, a Bánffy család hírnevét és rangját hirdette.

A főépület sajnos a korábban már említett 1944-es tűzvész áldozata lett, majd az államosítás után mintegy két évtizedig elhanyagoltan, tető nélkül állt. Idővel az eleve károsodott szerkezetek – például a mennyezetek és boltozatok – nagyrészt beszakadtak, miközben berendezése és belső díszei nyomtalanul eltűntek. Az 1960–1970-es években megerősítési munkálatok zajlottak: több helyen kiegészítették a falazatot, a falak koronájára vasbeton koszorút öntöttek, az egész épületet vasbeton födémmel fedték be, valamint új fedélszerkezetet és cseréphéjazatot kapott. A rendszeres használat és karbantartás hiányában azonban a kastély a 2000-es évekre ismét romos állapotba került; megerősítése és helyreállítása az elmúlt évtizedben szakaszosan haladt. Jelenleg folytatódnak a főépület felújítási munkálatai, amely **kulturális és oktatási központként fog működni: kiállításoknak, interaktív tárlatoknak és különféle műhelyfoglalkozásoknak ad majd otthont.**

A főépület udvari homlokzata az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Gróf Bánffy György erdélyi gubernátor (1746–1822)

5.

GRÓF BÁNFFY GYÖRGY császári és királyi kamarás 1787-től Erdély gubernátora volt, s a második a családban, aki ezt a magas tisztséget betöltötte. Nagystílú, ambiciózus főúrként és elkötelezett műkedvelőként tartották számon, feleségével, Palm Jozefával együtt. Különösen a zene iránt tanúsítottak élénk érdeklődést, amelyet gyermekeiknek is továbbadtak. Dénes nevű fiuk és annak felesége pártfogásába vette az ifjú szászsebesi Carl Filtschet, a kivételes tehetségű zeneszerzőt és zongoraművészt, aki Liszt Ferenc és Frédéric Chopin tanítványa volt. A Bánffy család támogatása révén Filtsch pályája ígéretesen indult, s alakja jól példázza, milyen fontos szerepet játszott a család a korabeli erdélyi kulturális életben.

Jósika Miklós, a romantikus történelmi regény atyja, így jellemezte Bánffy Györgyöt, akit személyesen ismert: „Bánffy György, nem feledve az arányokat, fejedelmi módon élt. Cselédei bérruhájának minden varrásán paszamánt, huszárai ragyogtak az aranytól, mindig hat lovon járt, s most is látom a szép öregurat kényelmes hintójában ülve titkárával, ki neki kocsizás közben felolvasott. [...] középtermetű férfiú volt, s még ez időben látszott rajta, hogy fiatal korában igen szép ember lehetett. Öltözete többnyire elől *németesen* kikerekített hosszú mente volt, gazdag arany vagy színes hímzésekkel, a legtöbbször setét színű bársony, [...] porozott fővel járt, s a copf és vuklik (boucles) sem hiányoztak. Ünnepies alkalmakkor oldalán egy igen kis kardocská egyensúlyozta magát, mellyel aligha mást, mint mézeskalácsból készült törököt vágthatott volna le őexcellenciája. Társalgása igen kellemes és nyájas volt, olykor talpraesett ötletekkel fűszerezve.” (*Emlékirat*)

Bánffy György idején a bonchidai kastély is tükrözte a gróf kifinomult ízlését. Feleségével folytatott levelezésből jól kirajzolódik, milyen gondossággal formálta a belső tereket. Az udvari, díszes bejárat kialakításán kívül ekkor kerültek a termekbe – többek között – a fehér cserépkályhák és az üvegfüggős barokk csillárok, amelyek elegáns, ünnepélyes hangulatot kölcsönöztek a kastéllynak.

Gróf Bánffy György erdélyi kormányzó, olaj vásznon, 1810–15,
ismeretlen alkotó

© Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűteményi Központ, TK Festménygyűjtemény, 457.

A kastély főépületének udvari bejárata, üvegnegatív, Fischer József felvétele

MTA – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár,
Fischer József fényképei erdélyi kastélyokról, templomokról, viseletekről, MKCS-C-I-121/81

A kastély udvari bejárata, 2023

Kiss Gábor felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Díszlépcső

6.

A díszlépcső a földszint felől nézve, 2022

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A díszlépcső az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A KASTÉLYBA BELÉPVE az előtérbe érkezünk. Innen balra nyílik a díszlépcső, amely a kommunizmus időszakában nagyrészt elpusztult, így hosszú évtizedeken át használhatatlan volt. A közelmúltban elvégzett felújítási és rekonstrukciós munkálatoknak köszönhetően azonban ismét betölti eredeti szerepét: ma ugyanazon az útvonalon juthatunk fel az emeleti reprezentatív terekbe, amelyen egykor a kastély lakói és vendégei közlekedtek.

Az archív fotók szerint ez a tér gazdagon berendezett volt. Ebből mára csupán a lépcsőforduló falában található falifülke felső részén megőrzött, finoman megmintázott kagylódísz maradt fenn.

A falak mentén egykor páncélok, illetve egyméteres sakkfigurák álltak – a 18. századi darabokon a GBG monogram volt egykor olvasható, amely Gróf Bánffy György (1746–1822) erdélyi gubernátort jelölte. Bánffy Katalin emlékei szerint ezeket a figurákat a nagyebédelőben használták: a parkettázott padló sakktablaként szolgált, és az inasok mozgatták a hatalmas figurákat a játékosok utasításai szerint.

A díslépcső az emelet felől, 1943 körül, diapozitív másolat, ismeretlen szerző

Magyar Nemzeti Múzeum Közgýjteményi Kőzpont, Tőrtőneti Főnykőptár, D599

A nagyebédlő, 2023

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

AZ EMELETI NAGYEBÉDLŐ a kastély legnagyobb terme volt, ideális díszvacsorák vagy nagyobb, élénk összejövetelek számára. Az archív fotók tanúsága szerint a falak mentén díszes, reprezentatív bútorok sorakoztak, amelyeken régi, értékes tárgyakat helyeztek el. Feltűnik a stukkós mennyezet és a kristálycsillár is, amelybe gyertya járt. Ugyanis Bánffy Katalin megemlíti memoárjában, hogy: „A kastélyban nem volt villany. [...] esténként petróleumlámpák fényénél éltünk. A hálószobákba gyertyákkal mentünk. Egyik inasunk [...] egész délelőtt a szép porcelánból való sok-sok petróleumlámpát tisztogatta. Bizony, a hosszú, őszi estéken már délután négykor meg kellett gyújtani őket, és egyetlen nap folyamán tízet-tizenkettőt is használtunk. Könnyen kigyulladtak, rettenetes büzt árasztva. Akkor jött a Lovász Márton, a komornyik, és halk léptekkel, de sietve elvitte őket, és újakat állított be.” (*Ének az életből*, 51. o.)

Hogy mi is történhetett itt, képet alkothatunk egy jelenetből, amelyet Bánffy Miklós *Erdélyi történetében* olvashatunk (41–53. o.): „Az emeleti nagyteremben, mely kettészelte az egész épületet, óriási asztal volt terítve. Vagy negyvenen ültek körülötte.” A vendégek csukát, Richelieu-pulykát, fagylaltot, tortát, valamint „finom liktáriumokat” fogyasztottak. A vacsora után az idősebb férfiak a pipázóba, az „öregebb dámák” a szalonba, a fiatalok pedig az erkélyre vonultak, „mert a nagy ebédlőasztalt széjjel kellett most szedni, félrerakni a vendéglábaikat, helyet csinálni a meginduló bálnak.” A vigasság hajnalig tartott. A fiatalok francia négyest, csárdást, keringőt és polkát roptak, miközben a szalonban bűfé és pezsgő várta őket a pihenéshez.

A felújítást követően itt és a következő terekben kap helyet „A Bánffy Építészeti Labor: Egy Kastély Anatómiája” című interaktív kiállítás.

A nagyebédlő, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D601

A kék szalon, 2025

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A SZALONOK A KASTÉLYOK és paloták társasági életének központjai voltak: itt gyűltek össze a vendégek beszélgetni, kávézni vagy zenét hallgatni. Kisebb összejövetelekhez ideális tereknek számítottak, amelyeket izlésesen berendezett, kényelmes bútorokkal láttak el.

A bonchidai főépületben több szalon is helyet kapott. A nagyebedlőből nyílt az ún. kék szalon, majd ennek folytatásában a sárga szalon. Elnevezésük feltehetően arra utal, hogy berendezésükben ezek a színek domináltak.

A kék szalon archív fotóján, a gazdag bútorzat és drapériák mellett, egy kecses, fehér cserépkályha is megfigyelhető. A kastélyban ilyen és ehhez hasonló kályhákkal fűtöttek, amelyek nemcsak meleget adtak, hanem a helyiségek díszai is voltak. Az archív felvételen azt is megfigyelhetjük, hogy nyitott a kék szalon egyik ajtaja, így bepillantunk a közvetlenül mellette elhelyezkedő sárga szalon csíkozott tapétás terébe is.

A főépületet ért tűzvész után az emeleti terek két évtizeden át tető nélkül álltak, így nem meglepő, hogy szinte minden díszítőelemüket elveszítették ezek az egykor elegáns, kifinomult helyiségek.

A felújítást követően mind a kék szalon, mind a vele szomszédos sárga szalon látogatható lesz „A Bánffy Építészeti Labor: Egy Kastély Anatómiája” című interaktív kiállítás részeként.

A kék szalon, 1943, diaposzítív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történelmi Fényképtár, D597

A főépület központi és keleti szárnyának részlete az 1990-es években,
az emeleten a nagyebédlő (középen) és a kék szalon (a sarok felé)
Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A biliárdterem, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D596

A NAGYEBÉDLŐHÖZ A MÁSIK IRÁNYBÓL egy ridegebb, hivatalosabb hangulatú tér kapcsolódott, egy folyosón keresztül: a biliárdterem. Az archív felvételek azonban nem mutatnak itt biliárdasztalt. Ehelyett íróasztalt, kisebb asztalkákat, kanapét és karosszékeket láthatunk: talán ezt a helyiséget használták dohányzó- vagy társalgószobaként az idősebb urak a vacsorák után. A fenti archív fotó nyitott ajtaján keresztül a szomszédos új könyvtár, az északkeleti kerek torony emeleti terme is látható.

Bár más termek falain is találkozhatunk családi ábrázolásokkal, itt sorakozott a legtöbb portré. A Bánffy-kastély termeit egykor szobrok, festmények, grafikai munkák és egyéb műtárgyak díszítették. Ezek nemcsak esztétikai szerepet töltek be, hanem emlékezeti funkciójuk is volt: a Bánffy család különböző tagjait örökítették meg, és a családi múlt folytonosságát hangsúlyozták.

A felújítás után a biliárdteremben és a szomszédos új könyvtárban tárgyalóterem kap helyet, könyvtárral kiegészítve.

Új könyvtár

A KÖNYVTÁRAK A KASTÉLYOK FONTOS TEREI voltak: a tudomány, a műveltség és az emlékezet tárházai. A bonchidai kastélyban a könyvtárak a főépület kerek tornyaiban kaptak helyet, az emeleten. Az ún. régi könyvtár az északkeleti toronyban, az új könyvtár pedig az északnyugati toronyban volt.

A kerek tornyok vastag falában, egy korábbi korszakból származó kis falfülkék nyíltak az ablakrészekben. Ezek eredetileg illemhelyiségekként szolgáltak (az 1736-os leltár leírása szerint).

A régi könyvtárról így emlékezik meg Bánffy Katalin: „Tükrös szekrények álltak a falaknál, ezekben a legértékesebb könyvek, első kiadások, kéziratok sorakoztak, hogy a por ne lepje be őket. A szekrények tetején filozófusok márvány mellszobrai álltak, középen zöld posztóval letakart olvasóasztal. A vastag ablakmélyedésekben, nagy összevisszaságban, füzetek, puha kötésű könyvek, régi plakátok heverték.” (*Ének az életből*, 69. o.) Katalin emlékei szerint egyszer egy 19. századi, pikánsabb tartalmú kötetre is rábukkant itt, amelyet serdülő lányként nagy lelkesedéssel olvasott. Mivel azonban a könyvet a széken felejtette, apja, Bánffy Miklós megtalálta, „mosléknak” nevezte az olvasmányt, és elkobozta tőle.

Az új könyvtár, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D594

Főépület, külső, főhomlokzat

9.

A kastély északi főhomlokzata, 2019

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

HABÁR EZ A HOMLOKZAT RIDEGEBB, kevésbé díszes, fontosságát mutatják a régi ábrázolások, amelyek szerint ide érkeztek a hintók. Itt is folytatódott egykor a kastélykert, és a homlokzat előtti sétányon könnyen el lehetett kocsikázni a főbejárat elé, ahonnan kétkarú lépcső vezetett az előtérbe.

Amikor Bánffy Katalin gyermek volt, a kor divatja szerint teniszezni is tanult. „Bonchidán Apám tenispályát csináltatott. Ott állt az északi szárny előtt... Az istállófiúk ugrottak be labdaszedőnek. Apám, Anyám és jómagam majd minden délután játszottunk; ha vendégeink voltak, azokkal is, a többiek pedig, akik nem gyakorolták ezt a sportot, az északi szárny kis balkonjáról nézték, uzsonnáztak, és gyönyörködtek a pályán túl elhúzó-paddockokban [kifutók lovaknak].” (*Ének az életből*, 66. o.)

A kommunista években a kastély műemléki értékeit nem igazán becsülték, viszont alkalmasnak találták történelmi filmek forgatására. Kiemelkedő példák erre az 1963-ban készült „Akasztottak erdeje” (rendező: Liviu Ciulei) és az 1985-ös „Az adás folytatódik” (rendező: Dinu Tănase) című háborús filmek. Különösen az utóbbi forgatása okozott súlyos károkat, amely során lőtték a falakat és robbantottak a különböző épületekben, mindeközben teljesen figyelmen kívül hagyva az épület örökségi értékeit.

A kastély északi főhomlokzata, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D592

A főhomlokzat és az északkeleti torony 1964-ben, két évtizeddel az
1944-es tűzvész után

Nemzeti Örökségvédelmi Intézet Levéltára, Műemlékvédelmi Igazgatóság Fond, 1146 sz. dosszié

Nyugati homlokzat és a konyha együttese

10.

A kastély nyugati homlokzatának látványa, 2021

Kiss-Tamás Ágnes felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A kastély főépületének és konyhájának nyugati homlokzata, 1999

A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A kastély főépületének és konyhájának nyugati homlokzata a kert felől, üvegnegatív, Fischer József felvétele

MTA – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár,
Fischer József fényképei erdélyi kastélyokról, templomokról, viseletekről, MKCS-C-I-121/85

HA ELSÉTÁLUNK a nyugati homlokzat előtt a kert irányába, majd visszafordulunk, a kastély egyik legikonikusabb látványa tárul elénk. Ez a homlokzat az 1850-es években nyerte el mai formáját, amikor a romantikus építészet szellemében a korábbi egyszerű, jellegtelen kerti homlokzatot egy középkori hangulatot idéző, neogótikus elemekkel gazdagon díszített kastélyhomlokzat váltotta fel. Az átalakítás Kagerbauer Antal kolozsvári építész tervei szerint történt, gróf Bánffy József (1770–1858), az erdélyi gubernátor György fia megrendelésére.

Ekkor alakították át a kert felé néző ablakokat csúcsíves nyílásokká, ekkor épült meg a főépület nyugati szárnya elé emelt, kétszintes neogótikus loggia, valamint az épületszárny sarkán elhelyezett zárterkély. Ugyancsak ekkor készült el a konyhához kapcsolódó óratorony is, amely azonban a kedvezőtlen talajviszonyok (vizenyős talaj és egy korábbi földalatti pöcegödör jelenléte) miatt szinte azonnal süllyedni kezdett. A látogatók manapság „bonchidai ferde toronynak” nevezik.

Gróf Bánffy József (1770–1858)

A NEOGÓTIKUS STÍLUSÚ átalakítások, valamint egyéb 19. századi építészeti módosítások – például a reneszánsz kaputorony elbontása, az uradalmi malom felépítése, vagy akár a kastélykert átalakítása – gróf Bánffy József nevéhez köthetők. Bánffy György (1746–1822) erdélyi gubernátor fiaként még megengedhette magának ezt a bőkezű építkezést, a legújabb divatok felkarolását, ugyanakkor ő volt az utolsó tagja annak a grófi ágnak, amely a kastélyt építtette.

A család hatalmas vagyona ekkorra már megfogyatkozott – a szóbeszéd szerint szolgálói is visszaéltek jóhiszeműségével –, így József időskorára kénytelen volt a birtokot rokonainak eladni, a bonchidai Bánffy család egy másik ágából származó tagnak, Bánffy Miklós (1873–1950) ugyancsak Miklós nevű nagypjának. A megállapodás értelmében azonban élete végéig a kastélyban maradhatott.

Bár meglehetősen keveset tudunk róla – még arcképe sem maradt fenn –, kortársai jó emlékekkel őrizték alakját. Jósika Miklós így emlékezett meg róla: „ki őt a szép Bonchidán meglátogatta, annak eszébe juthattak a régi magyar urak mind udvariságra, mind vendégszeretetre”. *(Emlékirat)*

A kastély látképe nyugat felől, színezett litográfia, 19. század közepe, ismeretlen alkotó

Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Központ, TK Grafikai Gyűjtemény, T.5262.

A kastély főépületének nyugati homlokzata, 2024

Lepedus-Sisko Péter felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A NYUGATI HOMLOKZAT LOGGIÁJA a kastély egyik különleges eleme. A loggia (ejtsd: lodzsa) az olasz reneszánsz építészetben elterjedt megoldás, egy felülről fedett, legalább két vagy három oldalról falakkal körülvett, de az egyik oldalán nyitott, erkélyszerű kültéri tartózkodóteret jelent. A Bánffy-kastély esetében emeletes, neogótikus stílusjegyekkel kialakított loggia épült ki az 1850-es években, amely mind a földszinten, mind az emeleten nyitott volt, amint ez megfigyelhető a 44. oldalon található archív felvételen. Összevetve ezt egy későbbi állapottal (a 45. oldal felső részén található archív felvétel) jól látható, hogy az eredetileg nyitott loggiát idővel beüvegezték, illetve, hogy az emeleti, gótikus mérművekkel díszített számráthátíves nyílást az 1930-as években leegyszerűsítették. Ebben az időszakban már inkább verandának nevezték. Az említett átalakítást gróf Bánffy Miklós végeztette el, feltehetően Kós Károly építész közreműködésével, akivel szoros barátság fűzte össze.

Bánffy Katalin memoárjában többször is megemlíti, hogy édesapja szintén állandóan a kastély ügyeivel foglalkozott. Saját szobája leírásánál így ír erről: „[e]gyetlen dolgot utáltam: az ágyamat. Az egyik sarokban bújta a fent említett kényelmetlen, nyikorgó és keskeny rézág, rémes vályúforma matraccal. Ezt szerettem volna kicserélni, hiszen rengeteg használaton kívüli bútor állt a padláson – de nem! A papával még beszéltem sem lehetett róla, mert azonnal méregbe gurult, vagy kinevetett. Minden, még a legkisebb luxus is problémának számított, mert Bonchida mindent megelőzött. *A keleti szárny fölötti tetőt kell javítani, vagy a gát elszakadt a Szamoson, azonnal fel kell építeni, a többi majd meglátjuk...*” (Ének az életből, 51. o.)

A nyugati homlokzat loggiájának bejárata, 2023

Kiss Gábor felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A loggia előtt terasz húzódtott, ahol a családtagok reggelizhettek vagy vendégeket fogadhattak. Innen gyönyörű kilátás nyílt a kastélykertre. Katalin fiatalkori emlékei közé tartoztak a kora reggeli lovaglások, amikor a legközelebb érezte magát édesapjához, majd az ezt követő reggelik a teraszon: „Dús reggeli früstök, mindenféle kaláccsal, teával, kávéval, veszfáliai sonkával, tojásételekkel, frissen köpült vajjal”. (*Ének az életből*, 75. o.) Előfordult, hogy reggeli vagy teázás közben özeket is megpillanthattak a teraszcól, ha az állatok elég közel merészkedtek a kastélyhoz.

A kastély főépületének nyugati homlokzata 1890 körül, ismeretlen szerző

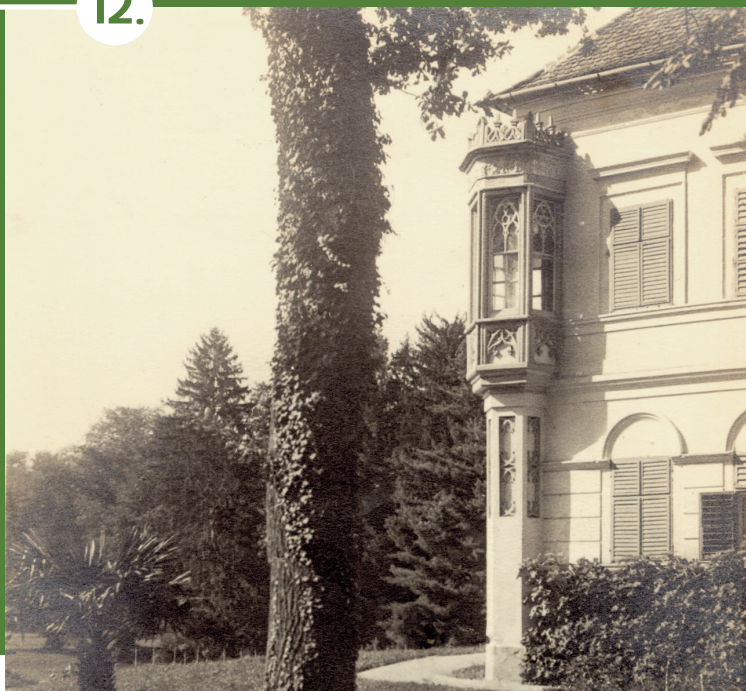
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A kastély főépületének nyugati homlokzat a loggia egyszerűsítése és beüvegezése után, 1943, Marx József felvétele, Erdélyi Lajos reprodukciója
Azopán Fotóarchívum, Marosvásárhely

Bánffy Miklós, Váradi Aranka és Bánffy Katalin a nyugati homlokzat előtti teraszon
Bánffy családi archívum

A zárterkély és a kastélykert részlete, 20. század első fele, ismeretlen szerző
Bánffy családi archívum

A 18. SZÁZAD KÖZEPÉN, gróf Bánffy Dénes főlovászmester (1723–1780) idején alakították ki azt a nagyszabású barokk kertet, amely Erdély első ilyen jellegű kertkompozíciója volt. A kertet hosszú, hársfákkal szegélyezett allék szelték át, amelyek sugárszerűen futottak szét a kastély előtt. A séták során grották, vadászlakok és egy mesterséges tó tették változatossá a tájat. A kor ízlésének megfelelően virágházat is építettek, ahol ritka és kényes növényeket, köztük narancsfákat neveltek. A 19. század első felében ezt a franciakertet alakította át Bánffy József (1770–1858) romantikus angolkertté, kanyargós ösvényekkel, virágos pázsitokkal, rózsalugasokkal és árnyas facsoportokkal. Ekkor ragadt a kastélyra az „erdélyi Versailles” elnevezés. A 20. század elején még történt kísérlet a kert megújítására, ám az államosítás után a terület gyors pusztulásnak indult. A fák nagy részét kivágták, a díszítőelemek eltűntek. Ma már csak töredékei maradtak annak az egykori pompának, amely évszázadokon át meghatározta Bonchida látképét.

A séták során grották, vadászlakok és egy mesterséges tó tették változatossá a tájat.

A kastélykert kastély felőli része, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D593

Bánffy Katalin számos gyermekkori emléke fűződik a kerthez: „Imádtam a parkot. Az óriási fákat, a Nagyberket, a réteket, titkos ösvényeit, a széles, zöld gyepeket, a Szamos ágát, amely ezüstösen kanyargott közöttük, méltóságos fasorait, kis árkaos hidjait, a gyümölcskerteket és elvadult dzsungelrészeit. Körülbelül 600 holdnyi birtok! A [Kis-]Szamos képezte határait. Egy másik ág a parkon folyt keresztül, ebből ágazott a gát által létrejött Malomárok, amely aztán a konyhaépület és a zöldségkertek előtt folyt ki a parkból, és két-három malmot hajtott azon túl. Ebben úsztam naponta, sebes vize elvitt a konyhákig, ahol kijöttem a vízből, éppen a veteményeskerttel szemben, megtömtem magam eperrel, és gyalog mentem vissza oda, foxijaim kíséretében, ahonnan elindultam: egy szép, napsütötte rétre a Szamos partján.” (*Ének az életből*, 52. o.)

A kastélykert nem került vissza Bánffy Katalin tulajdonába, így jelenleg nem látogatható, per alatt áll. A konyhaépület mögött található tó kiegészíti a kastély természeti környezetét.

Nugati szárny földszintje, „Bánffy Miklós Erőterei”

GRÓF BÁNFFY MIKLÓS (1873–1950) a család egyik legsokoldalúbb alakja volt: író, grafikus, díszlettervező, az erdélyi magyar kulturális élet meghatározó szervezője, ugyanakkor politikusként is fontos szerepet vállalt, többek között külügyminiszterként. Lánya, gróf Bánffy Katalin (1924–2025) apja szellemi és tárgyi hagyatékának elkötelezett gondozója lett: emlékezéseiben, írásaiban és személyes tanúságtételein keresztül őrizte meg nemcsak apja alakját, hanem a kastély minden napjainak világát is.

A „Bánffy Miklós Erőterei” című kiállítás négy teremben állít emléket a „Nagyúr” sokoldalú tevékenységének. Ezek a helyiségek egyben az egykori családi rezidencia szobái is voltak, így a kiállítás térben és tartalmában is szorosan kapcsolódik a kastély múltjához.

Az első terem a nyugati melléklépcsőház, amely ma újra használható. Innen dél felé haladva egykor a nevelőnő szobájába léphettek, amely korábban gróf Bánffy György (1843–1929), Miklós édesapjának lakószobája volt – ma ez a kiállítás második terme. Ezt követte a fiatal Bánffy Ka-

talin szobája, a kiállítás harmadik terme, amelyre Katalin a memoárjában a következőképpen emlékezik meg: „Szobámból három ablak nyílt, a vastag falak dacára világos és barátságos volt, empire bútorok tették lakályossá, és egy nagy, fehér csempés kandallókályha, mely körül rokokó kanapé és karosszékek álltak, virágos csinnzel [pamutvászon] bevonva. Pompás íróasztalt helyeztek az ablak mellé. Titkos fiókkal! Imádtam. A selyem perzsával takart dívány majdnem kettészelte a szobát, és egy kis tapétaajtó vezetett a fürdőszobámba.” (*Ének az életből*, 50–51. o.) A második teremből lehetett kilépni a beüvegezett verandára, majd a nyugati szárny előtti teraszra.

A „Bánffy Miklós Erőterei” kiállítás részlete, 2023

viewcatchers (Hunor Bako, Miruna Moldovan)

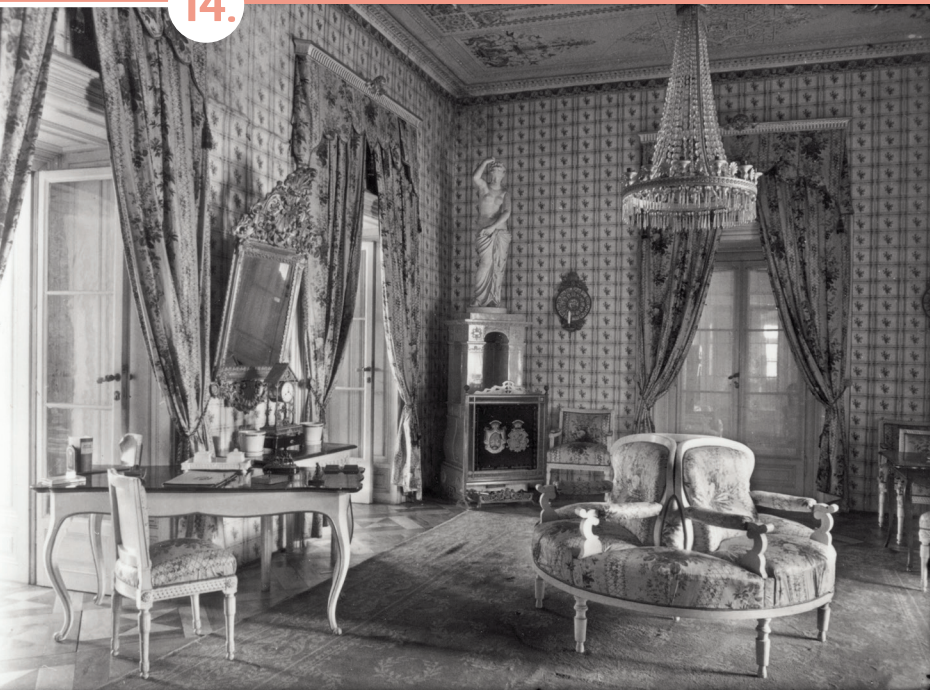

Gróf Bánffy Miklós (1873–1950) külügyminiszter, magyaros díszruhában, máltai kereszttel, zselatinos ezüst technika, 1920 körül, alkotó: Szenes Koller utóda

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, 1582/1957 fk

Nyugati szárny emelete: Mária Terézia szalon és Váradi Aranka hálója

14.

A Mária Terézia szalon, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D595

A NYUGATI SZÁRNY emeletén helyezkedett el Bánffy Katalin édesanyjának, Váradi Arankának a hálósobája, valamint a Mária Terézia szalon. Katalin a következőképpen emlékezik meg ezekről a terekről:

„Anyám lakosztálya az enyém felett helyezkedett el, szintén gyönyörűen berendezve, baldachinos ágygal, királyi kilátással. Mellette állt az üveges veranda, amelyet zeneszobának használt Anyám. Ezt nagy, ablakos ajtók kötötték a Mária Terézia szalonhoz, amely szerintem egyike lehetett a legszebb szalonoknak Bonchidán. Gyakran mentem az ő szobájába aludni. Egy légtérben vele megnyugtatóbbnak gondoltam az alvást, mi több,

a dívány is kényelmesebb horpadt matracú rézágyamnál. Apám szobái a nyugati bástyában voltak. Szép, de rideg helyiségek, egyikben sem laktam volna szívesen.”

A felújítást követően az emeleti szobák – mint a Bánffy-lakosztály terei –, amelyek időszakosan a látogatók számára is megnyílnak, viszszaidézik a kastély egykori pompáját.

Váradi Aranka hálósobája, 1943, diapozitív másolat, ismeretlen szerző
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Történeti Fényképtár, D603

15.

A konyhaépület, 2019

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A FŐÉPÜLET NYUGATI SZÁRNYÁNAK folytatásában találjuk a konyhaépületet, amely már a 17. században itt kapott helyet, a délnyugati kerek torony közelében. Miért épült külön a konyha? Talán a tűzveszély miatt, de az is biztos, hogy a konyha zsvaja és az illatok miatt a mindennapi háztartásban másodlagos szerepet kapott: a reprezentatív terek nyugalmát igyekeztek így megóvni. Érdekes, hogy a későreneszánsz konyha kívülről csatlakozott a két nyugati tornyot összekötő falhoz, ami arra utalhat, hogy a várkastély építéskor nem a védelem volt az elsődleges szempont – egy ilyen kiugró épületrész könnyebben ostromolható.

A konyhaépület az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A konyhaépület, 1930-as évek, Szöllősy Kálmán felvétele (3760)

Magyar Építészeti Múzeum – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár, repró. neg. sz. 138.625

Bánffy Katalin emlékei szerint nemcsak a konyha működött itt: a személyzet ebédlője, a hústároló és a vasaló szoba is ide került, a tornyot pedig tárolásra használták, ezért nevezték almatoronynak.

Az államosítás után a konyhában kantint alakítottak ki a munkások számára, amelynek üzemeltetését a kastélykert fáinak kivágásával biztosították, visszafordíthatatlan kárt okozva az évszázados faállományban. Később nyúltenyészet működött a falai között. A karbantartás hiánya miatt az 1990-es évek végére az épületből szinte csak a falak maradtak meg.

A kastély restaurálási folyamatában ez volt az első részben helyreállított épület: **itt nyílt meg 2001-ben a reneszánsz torony földszintjén a kastély máig működő kulturális kávézója.**

Miklós-épület

16.

A Miklós-épület, 2023

Kiss Gábor felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A MIKLÓS-ÉPÜLET a főépület keleti szárnyának folytatásában áll, már a későreneszánsz időszakban itt létezett, és középtengelyben kapcsolódott a kaputoronyhoz. Eredetileg a birtok számtartója és a jószágigazgató lakott itt, emellett istálló, raktár és gabonás is helyet kapott a szárnyban és a hozzá csatlakozó toronyban. Később a terek vendéglakosztályokká alakultak, a toronyba pedig a levéltár és egy kis könyvtár került, bekötetlen könyvekkel.

A Miklós-épület az 1990-es években

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

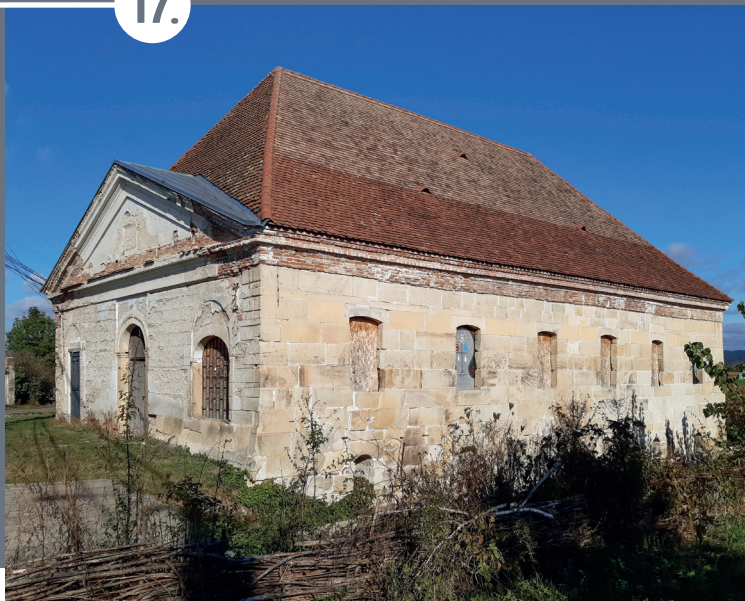

Az egykori neoklasszicista loggia a Miklós-épület déli oldalán, 1969 körül, ismeretlen szerző, László Miklós reprodukciója „Castelul Banffy Com. Bontida. Jud. Cluj. Fotografiiile cu situația existentă s-au executat în luna aprilie anul 1969” (Bánffy-kastély, Bonchida község, Kolozs megye. A fennálló állapotokat dokumentáló fényképek 1969 áprilisában készültek), díszalbum Bálint-Pataki József tulajdonában

Az archív fotók szerint a Miklós-épület délkeleti torony felé eső rövid homlokzatát egy bájos klasszicista loggia díszítette. Az 1960-as években még látható volt, ma azonban nyomtalanul eltűnt. Egykor az épületet egy színes mozaikcímér is díszítette, ismételten emlékeztetve a tulajdonos családra.

Az államosítást követően az épületben a bonchidai Mezőgazdasági Gép- és Traktorállomás irodái működtek – erre utal ma is az északi bejárat felett látható „SMT Bontida” felirat. Később hosszú időre használaton kívül maradt, állapota pedig fokozatosan romlott, mígnem a 2000-es évek elején, a felújítás megkezdése előtt a belső falak és födémek teljes egészében beszakadtak.

Napjainkban az épületben az Épített örökség helyreállító szakképző központ működik (konferenciaterem, irodák).

A kastély malma, 2019

Kalló Angéla felvétele, a Transilvania Trust Alapítvány archívuma

NEM LENNE TELJES A KÉP a kastélyról, ha nem emlitenénk a kapuépület közelében, a falakon kívül álló, egykor hat kerekas vízimalmot. Az épületet gróf Bánffy József emeltette 1821-ben, amelyről egykor kronosztichon (latin nyelvű felirat, amelynek egyes betűit római számjegyként is olvashatjuk, ezeket a számjegyeket összeadva pedig egy évszámot kapunk) emlékezett meg – ez sajnos mára eltűnt. A családi hagyomány szerint a lebontott későreneszánsz kaputorony kövei kerültek újra felhasználásra a malom építésénél. 1966-ig működött, ellátva a helyi közösség igényeit, és a malmot hajtó Malomárok a kastélykertben is végigfutott. A Malomárok ideális játszóhely volt a gyermek Bánffy Katalin számára is, aki memoárjában emlékezik rá, miként úszkált itt nyaranként.

A malom nem került visszaszolgáltatásra, jelenleg is állami tulajdonban van, azonban a helyi önkormányzattal 2003-ban kötött megállapodás értelmében az alapítvány átvállalta az épület gondozását. 2010-ben a súlyosan károsodott épületen megerősítési és állagmegóvási munkákat végzett, amelyek által sikerült megfékeznie a további károsodást.

A malom jelenleg nem látogatható.

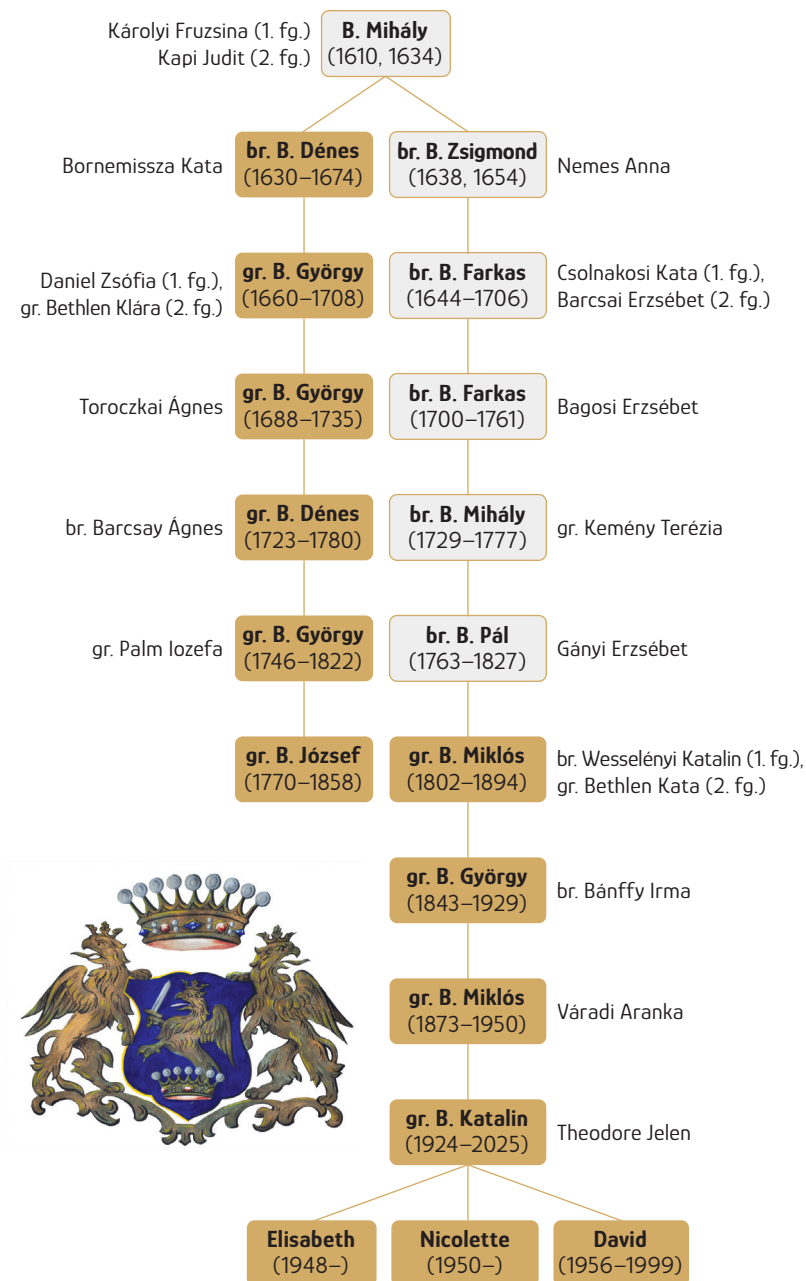

A kastély malma, 1969 körül, ismeretlen szerző, László Miklós reprodukciója
„Castelul Banffi Com. Bontida. Jud. Cluj. Fotografiile cu situația existentă s-au executat în luna aprilie
anul 1969” (Bánffy-kastély, Bonchida község, Kolozs megye. A fennálló állapotokat dokumentáló
fényképek 1969 áprilisában készültek), diszalbum Bálint-Pataki József tulajdonában

A malom látványa a 2000-es évek közepén
A Transilvania Trust Alapítvány archívuma

A losonczy Bánffy-családfa

A KASTÉLY TÖRTÉNETÉNEK könnyebb követése érdekében itt azokat a családtagokat tüntetjük fel, akik építették vagy lakták a bonchidai Bánffy-kastélyt. A felsorolás Mihállyal kezdődik, annak a báró Bánffy Dénesnek az édesapjával, aki a telken álló korai kúria várkastéllyá történnő átépítését kezdeményezte.

Természetesen a Bánffy család története ennél jóval szerteágazóbb, ám az áttekinthetőség kedvéért itt csak a legszükségesebb adatokat közöljük. Amennyiben nem ismerjük egy-egy családtag születési vagy halálozási évszámát, az írott forrásokban való első és utolsó említés évét tüntetjük fel. Előfordul, hogy egy férfi családtagnak élete során több felesége is volt; ilyen esetekben az 1. fg. / 2. fg. jelöléssel utalunk a házasságok sorrendjére.

Irodalom

Bánffy Katalin: *Ének az életből*. Helikon, 2015.

Bánffy Miklós: *Erdélyi Történet I–III*. Helikon, 2021.

Biró József: *A bonchidai Bánffy-kastély*. Erdélyi Tudományos Füzetek 75. sz. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1935.

Gy. Dávid Gyula: *A bonchidai Bánffy-kastély*. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó, 2018.

Hegedüs Csilla, Berki Tímea (szerk.): *A bonchidai Bánffy-kastély. Múlt, jelen, jövő*. Kolozsvár, Transilvania Trust Alapítvány, 2020.

Jósika Miklós: *Emlékirat*. Szerk. Győri János, Magyar Helikon, 1977. Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/04900/04984> (2025 októbere).

Kovács András: *Bonchida. Bánffy-kastély*. Erdélyi műemlékek 10. sz. Kolozsvár, Transilvania Trust Alapítvány – Kriterion Könyvkiadó, 2005.

© Transilvania Trust, 2025

TRANSILVANIA
TRUST

Szerző: Eke Zsuzsanna művészettörténész

Kortárs fotók: Brandcare Marketing Agency, Kalló Angéla, Kiss Gábor, Kiss-Tamás Ágnes, Lepedus-Sisko Péter, Transilvania Trust Alapítvány, viewcatchers (Hunor Bako, Miruna Moldovan)

Archív képek:

Azopan Fotóarchívum, Marosvásárhely

Bánffy családi archívum

Magyar Építészeti Múzeum – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár, Budapest

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Budapest

MTA – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest

Nemzeti Örökségvédelmi Intézet Levéltára, Bukarest

Romániai Nemzeti Levéltár, Kolozs Megyei Szolgálat, Kolozsvár

Transilvania Trust Alapítvány archívuma

Borítóterv és grafikai szerkesztés:

Könczey Elemér, Fazakas Botond, IDEA PLUS, Kolozsvár

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda, Kolozsvár

Igazgató: Nagy Péter

Támogató:

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA